

Конспект уроку- конференції для учнів 10-11 кл.

**Вишинська Оксана Сергіївна, вчитель історії та
правознавства ЗОШ І-ІІІ ст. №2 імені П.П.Шмідта
Очаківської міської ради**

Тема уроку: «27 січня – Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту»

Мета уроку:

- розкрити зміст поняття «голоко́ст», причини його виникнення,
- охарактеризувати особливості «голоко́сту»,
- розвивати й удосконалювати вміння будувати свої відповіді та виступи за принципом аргументованості,
- виховувати почуття гідності й терпимості до представників різних національностей та релігій, формувати активну громадянську позицію на основі визнання прав і свобод людини.

Очікувані результати:

- учні зможуть тлумачити термін «голоко́ст»,
- встановлювати причини виникнення «голоко́сту», виявляти винуватців трагедії;
- характеризувати етапи «голоко́сту»,
- удосконалювати навички дослідницької діяльності: обґрунтовувати, систематизувати, класифікувати; продукувати ідеї, висувати гіпотези в умовах проблемної ситуації; проявляти незалежність судження, нестандартність мислення; передавати здобуту теоретичну інформацію іншим в доступній формі;
- давати власну оцінку Голокосту та подібним історичним явищам;

Тип уроку: урок-конференція

Обладнання: інформаційні стенди «Видатні особистості, які пережили Голоко́ст», «Українці - праведники миру», відеоуривки з документальних кінофільмів, музика «Пісня Бухенвальду», «У кожної історії є свій кінець» та ін.

Основні поняття: голокост, ШОА, антисемітизм, гетто, геноцид, фашизм, нацизм, толерантність, тоталітаризм.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Настановчо- мотиваційний етап.

Урок вибудований на трьох різнопланових інформаційних проектах. Учні, (експерти-дослідники) заздалегідь розділені на групи, виконували пропедевтичні завдання:

Історики : «Що таке Голокост; чому він став можливим»?

Культурологи: «Трагедія світового єврейства розкрита у творах мистецтва».

Краєзнавці : «Голокост на території Очаківщини».

Презентуючи проекти експерти-дослідники використовують матеріали інформаційних стендів, мультимедійні бази даних (фото, аудіо, кінодокументи).

II. Основний зміст уроку.

Вступне слово вчителя.

Історію неможливо повернути назад. Але прийдешньому поколінню потрібно її знати. Історія Європи, на жаль, має безліч сумних сторінок. Європа під тінню Голокосту – це край небезпеки та смерті. Смерті безвинних...

Хроніка Голокосту – це біль і жах єврейського народу. Трагічне повсякдення Другої Світової війни віддзеркалюють архівні документи, спогади очевидців.

Голокост – трагедія, злочин проти людства, який тривалий час не мав системного вивчення, особливо в країнах так званого «радянського табору». Вивчення документів, спогадів очевидців свідчать, що територія України стала своєрідним полігоном, де нацистські нелюди опрацьовували методи «остаточного розв'язування єврейського питання». Трагедія українських євреїв була не просто частиною Катастрофи європейського єврейства у роки світової війни. Вона стала тією сходиною, переступивши яку нацисти вирішили остаточно знищити всіх євреїв Європи.

Сьогодні ми маємо згадати ті часи, аби наша пам'ять не дозволила цьому повторитися. Команди експертів-дослідників допоможуть розкрити питання Голокосту, його персоналій, культурологічного погляду на ті події.

Група істориків. Що таке Голокост, та як він став можливим? (матеріал супроводжується показом підготовлених учнями слайдів)

Учні розповідають матеріал про історію виникнення Голокосту, його етапи. Дають визначення термінів антисемітизм, ШОА, гетто. **Додаток №1.**

Перегляд уривка з відеофільму «Гитлер в цвете».

Перегляд уривка з відеофільму «Бабин Яр»

Демонстрація та аналіз карти єврейських концтаборів.

Особливо важкою в гетто була доля дітей. Вони, беззахисні, першими ставали жертвами катів

Учень зачитує вірш М.Гарбер «Мужчины мучили детей»

Мужчины мучили детей.
Умно. Намеренно. Умело.
Творили будничное дело,
Трудились — мучили детей.
И это каждый день опять,
Кляня, ругаясь без причин,
И детям было не понять,
Чего хотят от них мужчины.
За что обидные слова,
Побои, голод, псов рычанье?
И дети думали сперва,
Что это за непослушанье.
Они представить не могли Того,
что могут быть убиты:
По древней логике земли
От взрослых дети ждут защиты,
А дни все шли,
как смерть страшны,
И дети стали образцовы,
Но их все били. Так же. Снова.
И не снимали с них вины.
Они хватались за людей.
Они молили. И любили,
Но у мужчин идеи были.
Мужчины мучили детей.
И по приказу, точно в срок,
Вконец измучив, убивали.
И, подведя всему итог,
На склады туфельки сдавали.
Я жив. Дышу. Люблю людей.
Но жизнь бывает мне постыла,
Как только вспомню: это было —
Мужчины мучили детей.

Марина Гарбар

Праведники світу. Розповідь супроводжується демонстрацією інформаційного стенду, на якому зображені українці, удостоєні цього почесного звання. **Додаток №2.**

Група Культурологи: «Трагедія світового єврейства висвітлена у мистецтві».

Використовується презентація з картинами, намальованими жертвами Голокосту, фото меморіалів та світових музеїв .

В мистецтві питання Голокосту є важливим моментом в збереженні пам'яті людей та необхідності не допустити подібної трагедії надалі. Митці гостро відчули потребу художньо осмислити Голокост в

літературі, кінематографі, музиці, образотворчому мистецтві. Найбільш емоційно ця тема розкрита в кіно.

Персоналії

Серед тих, хто пережив Голокост, багато видатних дослідників Голокосту — Ойген Когон, Симон Візенталь, Симона Вейль, Семюель Писар, Елі Візель, Саул Фрідлендер, Анрі Красуцький, Зигмунт Бауман, Ісраель Шахак, також багато діячів культури — письменники Йехіель Дінуур, Стефан Цвейг, Кітті Харт, Герман Розенблат, Філіп Мюллер, політиків — колишній президент кнесету Д. Шіланський, християнський демократ Ерік Блюменфельд, голова Європарламенту і французький міністр охорони здоров'я Сімона Вайль, рабинів — головний рабин Тель-Авіву Меір Лау та багато інших.

ФІЛЬМИ (на екрані демонструється афіші кінофільмів, про які йдеться в виступі). Кінофільмів , які відзняті на цю тему дуже багато, тому ми зупинимося лише на деяких з них. **Додаток №3.**

1. «Ті, хто пережив» фільм режисера з Аргентини Луїса Пуенсо
- 2.«Діти з безодні»
- 3.«Я пам'ятаю»- Анджея Вайди.
- 4.«Леді в номері 6»
- 5.«Іда» - фільм польського режисера Павла Павликовського
- 6.«Життя прекрасне»
- 7.«Пронумерований»- режисера Дани Дорон та Уріеля Синая
8. Кінофільми , які представлені проектом Trans.History (наприклад, [Повернення До Рівне: Історія Голокосту](#))

Як ще світ пам`ятає про трагедію Голокосту? На території всього світу існує багато культурних об'єктів, мета яких не дати загубитися спогадам та страшній правді про трагедію цілого народу.

Музейні комплекси. Додаток №4.

Література

Трагедія Голокосту знайшла своє відображення не лише у працях істориків та документальному кіно, але й у книгах. Щонайменше 9 книг, котрі у повній мірі розкривають нам жах Катастрофи, але не вивчаються ні в шкільній, ні в університетській програмі — а даремно. **Додаток №5.**

1. «Маус»
2. «Збірка часу»
3. «Щоденник Гелен Берр»
4. «Останній єврей Треблінки»
5. «Ходіть до газу, пані та панове»
6. «Жінки-героїні Другої Світової»
7. «Те, що ми не могли сказати»
8. «Хлопчик 30529»
9. «Обіцянка Рени: Історія сестер в Аушвіці»

Образотворче мистецтво

Чи може щось жахливе бути у той же час прекрасним? Як бачимо з виставки "Мистецтво Голокосту: 100 робіт колекції з Яд ва-Шем", багатьом художникам вдалось зобразити життя в нацистських концентраційних таборах і гетто і створити чудові художні твори навіть під час однієї з найбільших трагедій людства.

Вперше 100 робіт ізраїльського меморіального центру Яд ва-Шем демонструються на виставці в Німецькому історичному музеї в Берліні. З 50-ти художників, роботи яких беруть участь у виставці, 24 були вбиті нацистами. Серед жертв - видатний художник Фелікс Нуссбаум, який втратив життя в Освенцімі в 1944 році. Його знаменита картина "Біженець", написана в 1939 році в Брюсселі, зображує відчай вигнання. **Додаток №6.**

Красназвці : «Вивчення проблеми Голокосту на території міста Очаків»

За матеріалами книги В.Шпильового «Очаків . Невідомі сторінки» учні підготували розповідь про розстріл близько 500 євреїв у рідному місті. Матеріали книги засновані на свідченнях очевидців тих подій. **Додаток №7.**

Демонструється уривок з відео «Судьба братів Мирочник из Очакова».

III. Рефлексивно- корекційний етап.

Закінчивши презентацію своїх повідомлень учні відповідають на запитання, які зацікавили присутніх.

Потім, під акомпанемент музичних творів(«Пісня Бухенвальду»), написаних в часи Голокосту до дітей звертається вчитель.

Слово вчителя

Символом Голокосту є метелик. Чому саме він? В 1943 році маленький хлопчик із варшавського гетто написав у своєму листі: «...найжахливіше, що в гетто метелики не живуть!»

Метелики — це символ радості, без якої не живуть. І я хочу запропонувати вам написати на своїх метеликах побажання майбутнім поколінням і всім людям, які мають пам'ятати ці уроки історії. Ви пам'ятаєте, що означає слово “Голокост”? Я пропоную вам закріпити своїх метеликів на вогнищі, яке, будемо сподіватися, ніколи більше не запалає в світі.

Творче завдання

Вчитель роздає дітям паперових метеликів, на яких учні пишуть свої побажання, а потім закріплюють їх на «вогнищі Голокосту», розташованому на дошці.

Використані джерела

Література

1. Чтобы знали и помнили. Память о Катастрофе в Яд Вашем. – Иерусалим, 2007.
2. Коваль М.В. Нацистський геноцид щодо євреїв та українське населення (1941–1944) // Український історичний журнал. – 2006. – № 6.
3. Жизнь и смерть в эпоху Холокоста. Свидетельства и документы. Сост. Б. Забарко. – К., 2006.
4. Подольський А.Ю. Уроки минулого: Історія Голокосту в Україні / Навч. посібник. – К., 2007.
5. В.Шпильовий «Очаків . Невідомі сторінки» .-М., 2017.

Електронні ресурси.

Відео матеріали :

- 1.« Гитлер в цвете»- <https://www.youtube.com/watch?v=G53O37PLHDE>.
- 2.«Бабий яр» -<https://www.youtube.com/watch?v=y4sJs16xckg>.
- 3.«Судьба братьев Мирочник из Очакова» - https://www.youtube.com/watch?v=1RpJK_0r3pI.
4. Проект Trans.History - <https://trans-history.org/uk/filmi/>

Аудіо матеріали:

- 4.Музика Голокосту -<http://holocaustmusic.ort.org/ru/>.

ДОДАТКИ

Матеріали до виступу групи істориків «**Що таке Голокост, та як він став можливим?**»

Додаток №1

В 1933 р. на виборах у Німеччині здобула перемогу Націонал-соціалістична німецька робітничка партія (НСНРП), яку очолював Адольф Гітлер. Партія обіцяла повернути Німеччині колишню славу, встановивши у країні конституційний порядок, дати німцям роботу, хліб. Саме в своїй книзі «Майн Кампф» (Моя боротьба) Гітлер обґрунтував антисемітську ідеологію партії.

Антисемітизм – це ідеологія і політика боротьби з єврейством, політика ворожого ставлення до єврейського народу.

Гітлер та його оточення приділяли велику увагу єврейському питанню. Таким чином вони відволікали увагу людей від розуміння справжніх причин труднощів післявоєнної Німеччини. Важливим був також економічний чинник. Єврейський капітал відігравав важливу роль у торгівлі та промисловості Німеччини й іноді складав серйозну конкуренцію німецьким підприємцям. Нацисти також звинувачували євреїв у підриванні німецьких національних традицій. Все це дозволило Гітлеру привід розпочати широку пропаганду тези про «всесвітню жидо-масонську змову», яка нібито мала на меті встановлення над людьми єврейського панування.

«Світовому єврейству» нацисти протиставили «арійську ідею» – расову теорію, в основі якої лежало гасло: «Німецький народ – люди вищої, арійської раси, тому він має панувати над іншими народами».

З чого ж розпочався Голокост? Першим його етапом вважається 1933 рік. Антисемітизм стає державною політикою «третього рейху». Поступово євреї виключалися з державного, суспільного життя. Євреїв позбавляли можливості займатися своєю професією, виганяли зі шкіл, університетів. Апогею ця кампанія досягла в 1935 році, після прийняття «нюрнберзьких законів». Вони мали статус державних і в роки Другої світової війни поширювалися на всі окуповані нацистами території. Євреям у цих расистських законах відводилося особливе місце.

9 на 10 листопада 1938 року за наказом Геббельса відбулися єврейські погроми, які увійшли в історію під назвою «кришталевої ночі». Ця ніч стала початком ШОА – катастрофи єврейського народу.

Другий етап Голокосту – 1939-1941 роки. Він розпочався 1 вересня 1939 року. Нацисти примушували євреїв носити особливі позначки, збирали їх у гетто, відправляли в трудові табори.

Гетто – частина міста, спеціально відведена для примусового утримання євреїв з метою їх ізоляції та подальшого знищення.

Третій етап розпочався у 1941 р., разом з нападом нацистської Німеччини на СРСР. Вже 20 січня 1942 р. в Берліні відбулася конференція, на якій обговорювалися шляхи остаточного розв'язання єврейського питання.

«Остаточне розв'язання» за нацистськими методами – масові розстріли, табори знищення. Масові розстріли проводили спеціально створені зондеркоманди за підтримки СС та місцевої поліції. Трагічною сторінкою в українській історії стали події 29-30 вересня 1941 року в Бабиному Яру.

Створенню гетто приділялась особлива увага. В цих ізольованих містечках була величезна скупченість населення. Приміром, у варшавському гетто в кожній кімнаті мешкало в злиднях, хворобах, голоді по 13-15 осіб.

Табори знищення, табори смерті – територія, спеціально виділена і обладнана для масового знищення людей. 6 таборів смерті: Освенцім (Аушвіц), Трєблінка, Собібор, Майданик, Хєлмно, Белжиц – були створєні для знищення євреїв. Як висловився один єсєсєвєць: «Цє були прості, але справно працюючі конвєєри смерті». Самє у таборах використовувався отруйний газ «Циклон В» – вжє за 5 хвилин 2000 осіб у газовій камері ставали мертвими. Найкраща технологія знищення була відпрацьована у таборі Освенцім, дє за добу знищувалось 12000 осіб.

Дємонстрація та аналіз карти єврейських концтаборів. Тільки в таборі Освенцім у газових камерах було знищено понад 1 млн. євреїв.

Особливо важкою в гетто була доля дітей. Вони, беззахисні, першими ставали жертвами катів.

Праведники світу. Додаток №2.

Як реагували на Холокост країни світу? США, як і більшість інших держав, не надали допомоги євреям, що намагалися втекти з нацистського пекла. Винятку не було зроблено навіть для дітей. Але на шляху геноциду стали чесні люди з різних країн світу. «Рятуючи одного ти рятуєш весь світ», — говорили давні філософи. Шведський дипломат Валенберг урятував життя 100 тисячам угорських євреїв. Рятували євреїв уряди і населення Швеції, Данії. Навіть союзники Німеччини Фінляндія та Італія намагалися протистояти Голокосту. Ризикуючи життям, рятували євреїв жителі України, Росії, Білорусі, Литви, Франції та багатьох інших країн. Особливу роль в урятуванні галицьких євреїв відіграв митрополит УГКЦ Андрей Шептицький. В сучасному Ізраїлі всіх цих людей називають «праведниками світу». Почесним званням «праведників» вшановано тільки в Україні 1860 осіб. Звання праведників світу сьогодні надали ще п'ятьом родинам посмертно. Юрій Ільків отримав медаль за бабусю та діда, які врятували життя тринадцятьом євреям. Вони переховували родини з дітьми у погребі свого будинку, хоча знали про небезпеку. Якщо викриють – розстріляють.

"Ми дітьми ходили в ліс, нам старші люди показували такі місця, де євреїв хоронили живцем. Це такі квадратні отвори, насипи. Говорили люди, які приходили в той час, що там ще рухалася земля", – розповідає моторошні подробиці Юрій Ільків, онук праведника народів світу.

Зазначимо, Україна посідає 4 місце за кількістю праведників народів світу після Польщі, Нідерландів та Франції. Це почесне звання отримали понад 2,5 тисячі українців.

"Для нас ці люди дуже важливі. У нас перед ними великий борг, який ми не зможемо сплатити", – зауважив надзвичайний та повноважний посол Ізраїлю в Україні Еліав Белоцерковські.

Крім того, президент Фонду Ebenezer Генрих Каасман заявив: "Від усього німецького народу я хотів би сказати, що ми можемо зробити лише одне – склонитися перед українцями та євреями".

В Ізраїлі не припиняють вивчати документи часів Другої світової війни. Пошук людей, які ризикували своїм життям, щоб врятувати євреїв, триває.

Матеріали до виступу групи культурологів «Трагедія світового єврейства висвітлена у мистецтві».

Кінофільми. Додаток №3.

1. «Ті, хто пережив» фільм режисера з Аргентини Луїса Пуенсо, володаря Оскара за найкращий зарубіжний фільм у 1985) році. У фільмі Пуенсо пред'являє хронологічну послідовність свідочств безлічі очевидців, що пережили Голокост і знайшли притулок в Аргентині — країні, яка одночасно давала притулок і фашистським злочинцям, які ховалися від правосуддя. В фільмі використовується безліч архівних фотографій.
- 2.«Діти з безодні» — один із документальних фільмів, створених в рамках проекту Стівена Спілберга «Перерване мовчання», що складається з восьми фільмів.
- 3.«Я пам'ятаю»- чорно-білий фільм метра польського кіно Анджея Вайди. Найбільш запам'ятовуються історії тих, хто дивом пережив Голокост — Давида Ефраті, що описують, як він вижив після втечі з варшавського гетто і Хенріка Мандельбаума, який був змушений працювати в крематорії Освенціма.
- 4.«Леді в номері 6»- цей неймовірний кінофільм довжиною 38 хвилин став кращим серед короткометражок на «Оскарі» в 2014 році. Героїня фільму, Аліса (яка на момент виходу фільму була найстарішою уцілілою жертвою Голокосту), народилася в багатій єврейській родині, яка належала до вищого класу суспільства. Але навіть це не стало гарантією безпеки для людей.
- 5.«Іда» - фільм польського режисера Павла Павликовського розповідає про молоду дівчину, сироту Анну, яка хоче стати монахинєю, але перед цим дізнатися про долю своїх рідних. Анні стає відомо, що вона- дочка єврейських батьків, вбитих в роки Голокосту. Картина стала кращою роботою в категорії «фільми на іноземній мові» на Оскарі 2015.
- 6.«Життя прекрасне» - як тільки фільм вийшов на екрани, публіка та критики почали обговорювати допустимість гумору в фільмах на тему Голокосту. Але саме таке відношення до життя- легке, повне гумору та оптимізму- і було в характері головного героя, італійця єврейського походження Гвідо, і він не готовий був відмовитися від нього навіть тоді, коли їх с сином відправили в концтабір.
- 7.«Пронумерований»- із 400 000 людей, на кірі яких був витатуйований лагерний порядковий номер, вижило ли кілька тисяч. Цей документальний фільм режисера Дани Дорон та Уріеля Синая розповідає про те, що саме ці номери означали для тих, хто утримувався в концтаборах, їх сімей. Для когось- орден честі, а для інших?
8. Проект Trans.History в Україні та Молдові ставить за мету поєднати їх єврейську історію та сусідніх з ними країн. Автори проекту переконані, що культурний взаємообмін є необхідною умовою для розвитку демократичних цінностей. Через транснаціональний підхід цієї програми відбувається формування критичного мислення і збалансованої культури пам'яті.

Музейні комплекси. Додаток №4.

- 1.Найбільш відомим у Європі музеєм, що розповідає про злочини нацистів у роки Другої світової війни, є Національний музей Аушвіц-Біркенау (Республіка Польща), заснований у 1947 році польською владою на місці найбільшого концентраційного та винищувального табору.
- 2.Мабуть нема в світі людини, яка б не знала Меморіальний комплекс історії Голокосту "Яд Вашем" (Ізраїль), – офіційний меморіал в Єрусалимі, заснований 1953 року для вшанування мучеників Голокосту і праведників, які ризикували своїм життям, щоб врятувати євреїв.
- 3.Меморіальний музей пам'яті жертв Голокосту у Вашингтоні (США) відкрили в 1993 році як меморіал мільйонам загиблих у роки Голокосту, а також як державну установу для документації, вивчення та інтерпретації історії злочину. Щороку його відвідує близько 2 млн туристів.

4. У Лос-Анжелесі (США) знаходяться практично рівновідвідвані Музей Толерантності та Музей Голокосту. Музей Толерантності було відкрито 1993 року при Центрі Симона Візенталя, щоб розказати кожному відвідувачу про дискримінацію окремих груп населення, про боротьбу за громадянські права, про випадки масового знищення людей за національною ознакою у ХХ столітті.
5. Однією з найбільших наукових інституцій Німеччини є "Топографія терору" – інформаційно-виставковий центр і музей просто неба в Берліні, розміщений на місці колишньої штаб-квартири таємної державної поліції – гестапо, завданням якого є презентація інформації про становлення і розвиток режиму націонал-соціалістів.
6. Одним з найбільших єврейських музеїв у Європі, який, до всього, є державною установою, є Єврейський музей в Берліні, відкритий 2001 року. Автором архітектурного вирішення музею є Даніель Лібескінд, американський архітектор-деконструктивіст.
7. Єврейський музей і центр толерантності в Москві (Російська Федерація), відкритий 2012 року, презентує історію російського єврейства. На втілення в життя ідеї Федерації єврейських общин Росії витратили 50 млн доларів.
8. Заради справедливості варто сказати, що Україна не є геть відсталою у сфері пам'яті про Голокост. У 2012 році в Дніпрі відкрився музей "Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні", заснований Дніпровською єврейською громадою та Центром "Ткума", який сьогодні вважається одним з найкращих музеїв України.
9. У 2007 році Постановою Кабінету Міністрів України було створено Історико-меморіальний заповідник "Бабин Яр", який у 2010-му році отримав статус Національного. Протягом 2010-2012 років заповіднику виділили земельні ділянки площею 28 га, було розроблено і затверджено Міністерством культури України План організації території заповідника та Концепцію розвитку.

Література. Додаток №5.

1. «Маус» (Maus), Арт Шпігельман. Американський художник-аніматор Шпігельман розпитав свого батька про досвід виживання в часи Голокосту — саме ці спогади і лягли в основу найвідомішого коміксу про Катастрофу.
2. «Збірка часу» (A Scrap of Time and Other Stories), Іда Фінк. Добірка коротких розповідей про життя родин під час Голокосту дає уявлення про виживання, жертв та свідків тих подій у селах окупованої Польщі.
3. «Щоденник Гелен Берр», (The Journal of Helene Berr), Гелен Берр. Якщо говорити про щоденники тих, хто пережив переслідування євреїв у Другій Світовій, найбільш відомим є щоденник Анни Франк. Але це — далеко не єдиний документ переслідування євреїв у ті часи. Щоденник Берр розпочинається 7 квітня 1942 року, коли авторці був 21 рік і вона була студенткою Сорбонни
4. «Останній єврей Треблінки» (The Last Jew of Treblinka: A Memoir), Чіл Райхман . Документальне свідчення жахів, тортур та незвичайних масштабів винищення цілої нації — Райхман початково написав свою книгу на ідиш, він став одним із небагатьох в'язнів концентраційного табору Треблінка, котрим вдалося уникнути смерті там, де гинули тисячі.
5. «Ходіть до газу, пані та панове» (This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen), Тадеуш Боровскі
Колекція коротких історій про виживання євреїв, назва котрої може здатися вам дивною, якщо ви не знаєте історії самого Боровскі: його дівчина Марія потрапила до концентраційного табору, тому через любов до неї Боровскі дав себе заарештувати.
6. «Жінки-героїні Другої Світової» (Women Heroes of World War II: 26 Stories of Espionage, Sabotage, Resistance and Rescue), Кетрін Етвуд. 26 історій сміливиць із Німеччини, Польщі, Франції, Нідерландів, Бельгії, Данії, Великобританії та США у контексті війни та боротьби різних націй за свою свободу.
7. «Те, що ми не могли сказати» (Things We Couldn't Say), Дайєт Еман. Рідко коли історія кохання та історія Голокосту співпадають під однією обкладинкою — у цій книзі це дивним чином співпало; а історія є реальною.
8. «Хлопчик 30529» (Boy 30529), Фелікс Вайнберг. Авторіві цієї книги було ледве 12 років, коли він потрапив 1939 року до концентраційного табору, встигнувши побувати у Аушвіці та пройти «маршем смерті» до Блекхаммера у 1945 році.
9. «Обіцянка Рени: Історія сестер в Аушвіці» (Rena's Promise: A Story of Sisters in Auschwitz), Рена Корнрайх Гелізен. Життя жінок у концентраційних таборах очима та вустами тієї, що вижила у пеклі — обіцянка, дана матері про захист сестри Данки, стала справжнім випробуванням для Рени Корнрайх.

Образотворче мистецтво. Додаток №6.

Чи може щось жахливе бути у той же час прекрасним? Як бачимо з виставки "Мистецтво Голокосту: 100 робіт колекції з Яд ва-Шем", багатьом художникам вдалось зобразити життя в нацистських концентраційних таборах і гетто і створити чудові художні твори навіть під час однієї з найбільших трагедій людства.

Вперше 100 робіт ізраїльського меморіального центру Яд ва-Шем демонструються на виставці в Німецькому історичному музеї в Берліні. З 50-ти художників, роботи яких беруть участь у виставці, 24 були вбиті нацистами. Серед жертв - видатний художник Фелікс Нуссбаум, який втратив життя в Освенцімі в 1944 році. Його знаменита картина "Біженець", написана в 1939 році в Брюсселі, зображує відчай вигнання.

Історія Неллі Толл є не такою відомою. Їй та її матері пощастило пережити Голокост завдяки їхнім друзям-християнам у Львові. Закрита в своїй кімнаті, Толл малювала картини, серед яких - цей малюнок гуашшю "Дівчата в полі". У свій 81 рік художниця приїхала зі Сполучених Штатів, де вона нині проживає, на відкриття виставки до Берліна.

У французькому Гюрсі Лео Бройер разом з фотографом і художником Карлом Робертом Бодком створили сценічні конструкції для табірної кабаре. Вони разом працювали також над вітальними листівками та іншими творами мистецтва до 1941 року. Саме тоді Бодек був депортований до табору Ле-Міллє поблизу Екс-ан-Провансу, а потім до Дрансі і згодом до Освенціму, де він загинув в 1942 році.

Фрітта очолював відділ у концтаборі Терезієнштадт, який виробляв матеріали офіційної пропаганди. Але Фрітта і його колеги також таємно малювали картини, зображуючи жахи нацистських гетто. У 1944 році їхня підривна діяльність була викрита. Фрітта помер в Освенцімі. Після звільнення Терезієнштадту 200 його робіт були знайдені захованими в стінах і закопаними в землю.

Павел Фантль також належав до числа художників у Терезієнштадті. Як медик він організував лікування тифу серед в'язнів табору. Як і в випадку з Фріттою, його викрили, піддали тортурам і відправили до Освенціму. У січні 1945 року його розстріляли. Близько 80 його малюнків були таємно винесені з Терезієнштадту.

Представляючи виставку, організатори виставки процитували письменницю Маргарете Шмаль Вольф: "Але моя душа вільна". Як зауважив куратор експозиції Вальтер Шмерлінг з німецького Фонду для мистецтва й культури, ці люди продовжують жити в своєму мистецтві, там можна знайти їхні душі. Він переконаний, що їхній дух замордувати не вдалося. Ці картини, на думку Шмерлінга, є "болісною спадщиною" і завжди вимагатимуть від нас відповіді на запитання: як таке могло статися?

Матеріали до виступу групи краєзнавців **«Вивчення проблеми Голокосту на території міста Очаків». Додаток №7.**

5 листопада 1941 відбувся перший злочин окупаційної влади - масове знищення євреїв вночі. Розстріл відбувався за участі німецької зондеркоманди поліцейських, але не місцевих, тому що місцева поліція ще не була сформована. Один очевидець, в той час ще дитина, розповів про ці події. «Дорослих, - розповідає Павло Микитович Шпильовий, - розстрілювали поставивши над ямою. Підводили партіями по 10-15 чоловік і стріляли в потилицю. Несподівано з натовпу до німецького офіцера підійшов старий, геть сивий, єврей та почав щось швидко щось йому говорити. Німець уважно слухав. Потім спокійно дістав пістолет і вистріляв у старого.

Дітей не розстрілювали - їх направляли до чоловіка в білому лікарському халаті, який сидів над проваллям (колишній протитанковий рів). Він підносив, по черзі, до обличчя малечі дерев'яну палку з ганчір'ям просякнутим отруйною сумішшю. Після першого подиху діти втративши свідомість падали до рову. За день рівчак набитий жертвами екзекуції був засипаний бульдозером. З 500 закатованих в одну ніч лише чудом вцілів хлопчина, якого придавили тіла загиблих. Йому вдалося вибратися з рову та сховатися в сусідів, які згодом переправили його в село до родичів. На жаль до цього часу точне місце розстрілу не встановлене.

Наступне масове вбивство сталося через півроку в центрі міста, навпроти колишньої румунської «сигуранці». Румунські кати серед білого дня, на очах у містян, стратили більше 10 єврейських дітей (розповіла свідок тих подій Євдокія Пилипівна Гурська).

Людська природа дуже дивна. Іноді велике та страшне уживаються в людині разом, як життя та смерть. Арешти очаківських євреїв, які переховувалися від реєстрації, проводила місцева поліція за доносами міських жителів, які отримували за це матеріальну винагороду. Один з таких доносів був переданий особисто заступнику шефа міської поліції. Той особисто пішов арештовувати «уклоніста» - єврейського хлопчика 4-х років. Затриманого, який переховувався в холодному сараї й ослаб від голоду та спраги він... забрав до себе додому!?. Потім винагородив донощика - заарештував за неправдиві свідчення. Чиновник румунської поліції переховував малого до самого визволення міста радянськими військами. Доля заступника шефа поліції невідома, а хлопчик вижив, і уже дорослим виїхав до Ізраїлю.